

Szécsi Árpád

ELTE ÁJK Politikatudományi Intézet

**Témavezető: Pesti Sándor PhD, habilitált egyetemi docens,
Politikatudományi Intézet**

**Antall József kormányalakítása.
„Hogyan”-ok és „miért”-ek: egyeztetések,
megállapodások és hátterük 1990 tavaszán**

Magyarország szuverenitása közjogi és politikai értelemben az 1990. márciusi és áprilisi szabad választásokkal, illetve a többpárti országgyűlés összeülésével, jogalkotó tevékenységének megkezdésével állt helyre. A rendszerváltoztató politikai elit immár választói felhatalmazás birtokában hozhatott döntéseket a hatalomgyakorlás intézményi és személyi kérdéseiről, a törvényhozás és a kormányzat működésének feltételrendszeréről. Jelen tanulmány e kiterjedt témakörből a kormányalakítást vizsgálja. Egyrésztől tágan értelmezve azt, hiszen ezúttal – eltérően egy „bejártott demokrácia” visszatérő politikai gyakorlatától – a miniszteriális struktúra felállítása és a posztok betöltése előtt, bizonyos strukturális alkotmányjogi korrekciók révén, intézményi értelemben is gondoskodni kellett a kormányozhatóság lehetőségéről, amihez a várható kormány–ellenzék választóvonalon átnyúló megállapodására volt szükség. A „megalapozó választások” egyszerűsége, az igen rövid idő alatt kialakult, sok bizonytalanságot mutató pártrendszer szintén sajátos kihívások elé állította a miniszterelnöki pozíció várományosát. Többféle koalíciós modell és összetétel lehetősége is felmerült. Az emberöltőnyi diktatórikus berendezkedést követően nem állt rendelkezésre – vagy legalábbis nem volt ismert és könnyen „mozgósítható” – kormányzásra alkalmas és kellő tapasztalatok birtokában lévő új politikusi és közigazgatási elit. Végül hiányoztak vagy több évtizedes feledés homályában rejtőztek a többpárti demokratikus parlamenti működés szokásai, írott és íratlan normarendszere, politikai kultúrája.

Az alábbi elemzés, bár érintenie kell az 1990-es, tágabb értelemben vett kormányalakítás komplex problematikájának több aspektusát, az

események, hátterük bemutatása és a mögöttük álló okok feltárása során elsősorban arra keresi a választ – a kutatás során megerősödött hipotézist vizsgálva –: mennyiben tekinthető ez az átfogó folyamat kifejezetten „Antall József kormányalakításának”. A koncentrált figyelem tehát a választásokon győztes párt elnöke, május 3-tól egyben kijelölt miniszterelnök tevékenységére, motivációira, kapcsolataira, ezen belül kiemelten a Magyar Demokrata Fórumon (MDF) belüli viszonyaira esik. A tanulmánynak nem tárgya például az Antall–Tölgyessy-megállapodás teljes körű bemutatása (pl. az alkotmányjogi összefüggések részletezése), visszhangjának, kritikáinak ismertetése sem – az MDF-en belülieket is beleértve –, mivel utóbbiak a kormányalakítás folyamatát érdemben nem befolyásolták. Az MDF koalíciós partnerei, a Független Kisgazda Párt (FKgP) és a Kereszténydemokrata Néppárt (KDNP) belső viszonyaiba is csak a szűkebben vett elemzési szempontjainkhoz igazodva pillantunk be.

E történeti jelentőségű hetek több értelemben vett átmenetisége nemcsak a korabeli politikai döntéshozók számára támasztott kihívásokat, hanem a korszak kutatását is megnehezíti. A témába vágó írásos források jelen pillanatban igen korlátozottan elérhetők, az időszak levéltári iratanyagaiba kevéssé lehet betekinteni.¹ A vizsgált történések egy részének hátterében ráadásul olyan informális találkozók és megbeszélések álltak, amelyekre eleve a szóbeliség volt jellemző, és amelyekről nem vagy alig készült írásos feljegyzés. (Gondoljunk például az MDF és a Szabad Demokraták Szövetsége (SZDSZ) – szűk körű szakmai egyeztetések és pártközi háttértárgyalások során előkészített – megállapodására, a leendő miniszterelnök előzetes koalíciós megbeszéléseire, valamint a kormányalakítás érdekében kezdeményezett kapcsolatfelvételeire az érintettekkel.) A szakirodalomból és a korabeli sajtóból megismerhető alapvető politikatörténeti tényeken túl a részletek, az események háttere és a személyes motivációk főként a korabeli résztvevők, aktorok visszaemlékezései, közlései alapján rekonstruálhatók. Kiemelt források tehát az elmúlt harminc évben publikált memoárok, gyűjteményes és egyéb kötetekben megjelent beszélgetések, a Veritas Intézet gondozásába került Oral History Archívum (OHA) néhány releváns felvételének átirata, valamint tizenegy mélyinterjú, amelyeket a tanulmány szerzője a történet főbb szereplőivel készített.

---

¹ A levéltári törvény az 1990. május 1. után keletkezett iratok kutathatóságát még tudományos célból is csak a harminc éves védelmi idő lejártát követően teszi igazán lehetővé, jelen tanulmány kéziratának lezárása után. (Vö. 1995. évi LXXVI. törvény 24. §)

Politikai és közjogi helyzet a választások után

A tárgyalásos, békés és alkotmányjogilag is rendezett körülmények között végbement demokratikus átmenet folyamatában a kormányalakítás keretfeltételeit egyrészt a szabad választások (második fordulójának) eredményeiből következő új parlamenti erőviszonyok, másrészt a „tárgyalásos rendszerváltás” folyamán egyeztetett és alkotmányba foglalt közjogi berendezkedés jelölte ki. Az ország gazdasági helyzetének rendkívülisége, a gyors válságkezelés szükségessége azonban további szempontokat is felvetett, végül – természetes módon – az események végkimenetelében fontos szerepet játszottak a főszereplőnek bizonyuló Antall József személyisége, sajátos politikusi karaktere és „előélete”, kapcsolatrendszere, pozíciója az MDF-ben, valamint viszonya a többi párt vezetőivel.

Az 1990. április 8-án késő este kirajzolódó eredmény a vártnál nagyobb arányú választási győzelmet hozott az első fordulóban is legtöbb szavazatot begyűjtött MDF számára: május 2-án végül 165 fős frakcióval vehetett részt az országgyűlés alakuló ülésén. Fő riválisa, az SZDSZ jelentősen lemaradva, 91 képviselői helyet szerzett (ez májusra 94 főre „gyarapodott”).² A Fórum „természetes szövetségesei” közül – amelyekkel a két forduló között, március 30-án országos megállapodást kötött a gyengébben szereplő jelöltek kölcsönös visszaléptetéséről – az FKgP 44, a KDNP 21 mandátumot nyert el.³ Egyértelmű volt, hogy Antall József és pártja már a kisgazdákkal együtt is eléri, illetve meghaladja a kormányalakításhoz szükséges abszolút többséget (a 386 képviselőből 194-et), a kereszténydemokratákkal közösen pedig – fölös többségű koalíciót alkotva – hivatalba léphet a leendő miniszterelnök által „*nemzeti centrumnak*” nevezett politikai tömb minisztereiből álló kabinet.

Ugyanakkor az MDF Bem téri székházában tartott, euforikus győzelmi sajtótájékoztató több résztvevőjének is feltűnt, hogy a pártelnök öröme nem felhőtlen. Az alkati visszafogottság és megfontoltság, valamint az előtte álló történelmi feladat súlyának felmérése mellett emögött az állhatott, hogy Antall azon kevesek közé tartozott, akik tudatában voltak annak, hogy a hatályos alkotmányos berendezkedés feltételei között a „természetes szövetségeseikkel” közösen elnyert feles többséggel kormányt alakítani már lehet, de – tekintettel a kétharmados

² A közös és a független jelöltek frakciókhoz csatlakozása miatt módosultak a számok. Kiss (főszerk.) 1992: 553.

³ A FIDESZ-frakció 22, az utódpárt MSZP képviselőcsoportja 33 fővel alakult meg. Uo.

támogatottságot igénylő törvényhozási területek rendkívül széles körére – kormányozni nem.⁴

Az 1990. áprilisi közjogi helyzet az átmenet két-három éve alatt, leginkább az 1989-es tárgyalásos alkotmányozás során alakult ki. A Minisztertanács már a pártállami berendezkedés utolsó időszakában is egyre inkább az 1987-től lényegesen megnövekedett súlyú parlamentnek felelt, a képviselők szavaztak a kormányprogramról, a miniszteriális struktúráról, a tárcavezetőről; egyszerű bizalmatlansági indítványt nyújthattak (volna) be a kormánnyal vagy egyes tagjaival szemben.⁵ A kerekasztaltárgyalások és az 1989. szeptember 18-i megállapodás alapján, a parlament által októberben megszavazott 1989. évi XXXI. törvény az Alkotmányban, a parlamentáris kormányformának megfelelően, „újrafogalmazta” a központi állami szervek hatáskörét és egymáshoz való viszonyukat, továbbá helyreállította – alapvetően az 1946-os közjogi hagyományhoz visszanyúlva – a köztársasági elnöki intézményt is.⁶ Ugyanez az alkotmányreform vezette be (illetve terjesztette ki, mégpedig) radikális mértékben a minősített, kétharmados többség elvét a parlamentáris döntéshozatalba (az ún. „alkotmányerejű törvény” fogalmával, továbbá bizonyos személyi kérdésekben, valamint egyes rendkívüli alkotmányos „tényállások” – pl. hadiállapot – megállapítása kapcsán).⁷ A helyzetet – ami tehát az 1990 májusában megalakuló új országgyűlés számára a törvényhozás kiinduló rendjét jelentette – tovább bonyolította, hogy a kétharmados többséget igénylő jogszabályok igen tág körét nem is lehetett egyértelműen lehatárolni: ez „szürke tartomány”, bizonytalanul meghatározható törvényhozási terület volt.⁸ Kétségtelenül ide tartozott viszont többek között a költségvetés elfogadása, ami politikailag teljesen életszerűtlen és nemzetközileg is példátlan gyakorlat lett volna.

A konszolidált parlamentáris kormányzáshoz szükséges stabilitás, a kormányzati és ellenzéki felelősség egyértelmű lehatárolása a kétharmados döntési körök szűkítését kívánta meg, az ehhez vezető alkotmánymódosításhoz viszont ugyancsak legalább kétharmados konszenzust kellett teremteni. Ez volt a fő „közjogi kihívás”. Rendezni kellett emellett a köztársasági elnöki tisztség betöltésének kérdését (a távozóban lévő országgyűlés ugyanis az alkotmány módosításával mégiscsak közvetlen választást írt elő), de ebben feltételezhető volt a

⁴ Interjúk: Balsai Istvánnal, Csóti Györggyel, Kónya Imrével, Lezsák Sándorral, Salamon Lászlóval (2006).

⁵ Vö. Smuk 2011: 25-28.

⁶ Vö. Smuk 2011: 46-47. és Kukorelli (szerk.) 2007: 66-67.

⁷ Vö. Körösnéyi-Tóth-Török 2003: 354-355.

⁸ Tölgyessy 1999: 28. (vagy Magyar Nemzet 1999. V. 8. 14. o.); interjú Salamon Lászlóval (2006)

megegyezés, az 1989. szeptemberi álláspontok alapján is. Végül a leendő kormány stabilitását gyengítette, hogy egyes tagjaival szemben is kezdeményezni lehetett egyszerű bizalmatlansági indítványt (és természetesen a miniszterelnök ellen is – ami egyben az egész kabinet idő előtti távozásához vezethetett). Stratégiai megközelítésből vagy történelmi távlatból a megegyezés nemcsak a leendő kormánynak, hanem az opposíció vezető erejének is érdekében állt.⁹ A választási kampány által felfokozott politikai hangulat azonban nem kedvezett egy nyilvános kétoldalú alkufolyamatnak. A részben ellenzéki szerepre készülő, részben önálló arculatukat féltő kisebb parlamenti pártok várható pozicionálódási kényszere pedig valószínűtlenné tette a széles körű megegyezést. *„Gyors hatpárti konszenzusra semmi kilátás nem volt.”*¹⁰ A tényleges kormányalakítás, a koalíciós tárgyalások, a „személyzeti politika” előtt – vagy azzal párhuzamosan – ezekre a közjogi dilemmákra kellett megoldást találnia a leendő miniszterelnöknek.

Antall József politikai pozíciója és politikusi karaktere

Azt, hogy az MDF elnökének milyen politikai mozgástere volt 1990 áprilisában és azt hogyan töltötte ki, nagyban meghatározta helyzete saját pártjában, kapcsolata a Fórum választási szövetségeseivel (és a nagy rivális SZDSZ vezetőivel), valamint – részben öröklött, miniszter és kispap vezető édesapjától elsajátított, részben személyiségéből fakadó, részben saját tapasztalatai, előélete során formálódott – politikusi karaktere, politizálási stílusa.

A Magyar Demokrata Fórumban – amelynek elnökévé nagy többséggel 1989 októberében választották meg, és ami lényegében miniszterelnök-jelölti pozícióba is juttatta – helyzetét sajátos kettősség jellemezte. Nem tartozott a párt alapítói közé, nem tüntette ki vagy tette ismertté magát a mozgalom kezdeti időszakában, jelentős rendezvényei, országos kiépülése, nagyobb megmozdulásai során. Nélkülözte az MDF kezdeményezőinek erkölcsi tekintélyét, nem volt részese a Fórum több éves, évtizedes előtörténetének, annak látens hálózatával is csak áttételes érintkezésben állt. Antall saját kapcsolatrendszerét épített, és külön, sajátos – inkább csak szűk körben ismert – politikai pályán mozgott, még 1988 nyarán-őszén (és még mindig nem a szélesebb nyilvánosság előtt) történt „színre lépése” után is. Bár ekkortól már – mint korán belépett

⁹ Vö. Tölgyessy 1999: 29. (vagy Magyar Nemzet 1999. V. 8. 14. o.); Kis János visszaemlékezése, vö. Bába (szerk.) 2010: 291-292.

¹⁰ Tölgyessy 1999: 30. (vagy Magyar Nemzet 1999. V. 8. 14. o.)

MDF-tag – időnként megjelent a mozgalom elnöksége, ideiglenes választmánya környezetében mint a számos értelmiségi tanácsadó egyike (sőt Csoóri Sándorral való bizalmasabb kapcsolata miatt ki is emelkedett közülük), sokkal ismertebb – és ígéretesebb – potenciális politikai szereplőnek tekintette őt a pártjukat újraszervező idős kiskgazda vezetők vagy épp a magyar kereszténydemokrácia újjáélesztésére készülők köre.¹¹ Az MDF I. Országos Gyűlésén – 1989 márciusában – még nem nyerte el a küldöttek tetszését sem előadasmódjával, sem a magában régóta kiérlelt és szűkebb körben következetesen képviselt „középpárti” koncepciójával¹² (amelynek befogadására – és így kifejtésére – a hely és az idő talán nem is volt alkalmas). Három hónappal később, 1989. június 12-én, egy nappal a háromoldalú kerekasztal-tárgyalások megkezdése előtt, Szabad György kérte fel Antallt – miután Csoóri Sándorral közös javaslatának az MDF vezetése helyt adott –, hogy csatlakozzon a párt tárgyalódelegációjához.¹³ A nagy nyári egyeztetéssorozat folyamán, elsősorban az EKA-ban gyorsan kialakult meghatározó szerepe, elismertsége alapozta meg rohamosan felívelő karrierjét mind pártjában, mind a magyar belpolitikában. Ekkor került felszínre széles körű, történeti és összehasonlító közjogi és politikai tájékozottsága, valamint kivételes tárgyalóképessége. Jelentősen bővült kapcsolatrendszere, éppen a potenciális rendszerváltó elit köreiből. Delegátusi mozgásterét erősen kihasználva – és saját alkotmányos koncepcióját lehetőség szerint érvényesítve – a tárgyalóasztalnál az átmenet forgatókönyvét illetően olyan kompromisszumot munkált ki és írt alá szeptember 18-án átfogó megállapodás formájában is, amely igencsak eltért az MDF, illetve néhány tekintélyes vezetője által képviselt korábbi elképzeléstől. Mégis, amikor októberben az alapítók körén kívülről kellett új elnököt keresni a párt élére,¹⁴ az elnökség – amelynek még csak tagja sem volt – gyorsan egyetértésre jutott személyében. Javaslatukra az októberi II. Országos Gyűlés küldöttei közel egyhangúlag szavaztak számára bizalmat.

A párt vezető testületének működését – a négyigenes népszavazás körüli nehézségeket követően – a választási kampány idején egyfajta munkamegosztás jellemezte, elsősorban a korábbi szerepek, erősségek alapján.¹⁵ Ebben Antall József is kiválóan megtalálta a helyét, úgy is mint

¹¹ Osskó 2013: 205-210., Radics 2003: 95.; interjú Keresztes Sándorral. Készítette Javorniczky István (1994). Veritas Oral History Archívum (OHA), 104. sz. 12-13.

¹² Vö. Kulin 2018: 10-12.

¹³ Szabad 2017:131-132.; Osskó 2013: 219.

¹⁴ Bíró Zoltán lemondása és Für Lajos köztársasági elnök-jelöltsége miatt. Más alapító, illetve elnökségi tag nem is aspirált a tisztségre, amely várhatóan egyben a Fórum miniszterelnök-jelölti pozícióját is jelenthette.

¹⁵ Pl. a népszerű szónokok (Csoóri Sándor, Csengey Dénes, Für Lajos) járták az országot, Csurka István a Magyar Fórum hetilapot szerkesztette, Lezsák Sándor a helyi szervezetek tevékenységét koordinálta és egy központi kampánystábot vezetett, Kulin Ferenc a választási program készítéséért felelt, Kiss Gy. Csaba a

az MDF-et a rendezvényeken, a médiaszereplésekben és vitákban eredményesen képviselő pártelnök, és úgy is mint a szórványos – de tudatosan ápolta – nemzetközi kapcsolatait jól mozgósító, önmagát külföldön is potenciális kormányfőként megmutató politikus.

Antall rövid idő alatt és következetesen végigvitte vízióját, miszerint az MDF olyan programpárt, amelyben szellemi és politikai szintézist alkotnak a népi-nemzeti mozgalmi gyökerek értékei, valamint a nemzeti liberalizmus és a nyugat-európai típusú kereszténydemokrácia eszmeisége,¹⁶ és amely – mintegy „természetes szövetségesként” – nyitott a magát világnézeti pártként meghatározó KDNP, valamint az elsődlegesen az egykori és reménybeli új kisbirtokos gazdák agrárérdekképviseletét ellátó kisgazdapárt felé.¹⁷

A pártján belüli helyzetét tehát sajátos kettősség jellemezte. Egyrészt, alapvetően „kívülről jött” politikai szereplőként került be az MDF vezetői körébe, és rendkívül gyorsan emelkedett az elnöki posztra. Mindez feszültségeket okozott, elsősorban néhány tekintélyes alapítóval való kapcsolatában – igaz, ezek többségében a vizsgált időszakunk után kerültek felszínre (különösen a későbbiekben legjelentősebb Antall–Csurka-ellentét). Ezeket a belső viszonyokat és érzékenységeket tekintetbe kellett vennie pártelnökként. Másrészt nevéhez köthetően – ugyancsak meglehetősen gyorsan – végbement a fent említett koncepcionális irányváltás, ideológiai-arculati átalakulás, amelyet (bár egyes alapítók, legerősebben Bíró Zoltán, erős kritikával illettek) a meggyőző választási siker erősen legitimált az MDF vezetése és tagsága körében. Személyes elismertsége mellé – hiszen tudását, képességeit, elhivatottságát párttársai körében azok közül is kevesen vonták kétségbe, akiket személyes kisugárzása és meggyőző ereje nem ragadott magával – 1990. április 8-tól a győztes pártelnök-miniszterelnök tekintélye is társult. Az új helyzetben pedig még nagyobb jelentőséget nyert az MDF-en belül elismerten egyedülálló – vagy kevesek által birtokolt – tudása, átfogó képe a parlamentáris demokrácia működéséről (amelyről személyes vagy szinte közvetlen emlékeket, élményeket is őrizhetett, MDF-beli kortársai közül ritka kivételként¹⁸), valamint az, hogy koncepcionális terve volt az új

---

szóvivői teendőket látta el.

¹⁶ Kulin Ferenc és Keresztes K. Sándor alelnöki megbízatása, közreműködésük az MDF programjának kidolgozásában ezt személyükben is jelezte.

¹⁷ Vö. Radics 2003: 95-96.

¹⁸ Tizenéves korában – a világháború alatt, majd utána – belügyminisztériumi (menekültügyekkel megbízott) államtitkár, majd újjáépítési miniszter édesapja politikusi tapasztalatainak és kapcsolatrendszerének lehetővé tett részese, huszonnégy évesen, 1956 őszén már személyesen, mintegy „politikai titkárként” segítette a kisgazdapárt főtitkári posztját betöltő id. Antall József és vezetőtársai munkáját.

berendezkedésről, előre gondolkozott struktúrákról, sőt személyi kombinációkról.¹⁹

Érthető, hogy a második forduló után – talán már aznap este is – foglalkoztatta a kétharmados törvények kérdésköre. A másnapi nemzetközi sajtótájékoztatón *„részleteket nem említve úgy fogalmazott: felül kell vizsgálni, hogy a most hatályban lévő, többszörösen módosított 49-es alkotmány mely cikkelyei és paragrafusai akadályozzák a stabil kormányzást.”* A következő napok egyikén a Bem téren „összefutó” MDF-es jogászokkal is erről beszélgetett.²⁰ Az általa helyesnek tartott időbeli sorrend szerint azonban először a koalíciós többségről kellett gondoskodnia.²¹ A tárgyalások megkezdéséhez felhatalmazást kért és kapott előbb az MDF Országos Választmányától (április 10-én), majd a III. Országos Gyűlés győzelmet ünneplő küldötteitől (április 12-én).²² Ugyanitt kizárta a nagykoalíciót az SZDSZ-szel, és az együttműködést a FIDESZ-szel kapcsolatban is csak egyes helyi szervezetekkel, illetve – kölcsönös rokonszenvet mutató – személyiségekkel összefüggésben említette. A hagyományos „parlamentari matematika” törvényszerűségei ellenére ugyanis, a rendszerváltozás sajátos viszonyai között, a nagykoalíció komoly alternatívaként merült fel 1990 márciusában és április elején.

Nagykoalíció „a levegőben”

Az átfogó gazdasági-társadalmi változás és a várható, sőt már folyamatában érzékelhető szociális megrázkódtatás bizonytalanságai, az állampárti látszatpolitizálás egyhangúságát rövid átmenettel felváltó harsány többpárti vetélkedés miatt a korabeli közvélemény – könnyen érthető módon – fogékony volt a stabilitást, a remélt egyetértést, a szakértelem egyesítését ígérő nagykoalíciós elképzelések iránt. Ezek részben – bár sok esetben csak taktikai okokból és erősen feltételesen, de – a meghatározó politikai szereplőktől is elhangzottak lehetőségként (még a két forduló között, Antall József és Kis János pártelnökök részéről is²³), részben inkább a véleményformáló értelmiség köreiből merültek fel.²⁴

¹⁹ Interjú Balsai Istvánnal (2006); Surján László visszaemlékezése (Szabó-Tóth 2019: 226.)

²⁰ Interjú Salamon Lászlóval (2006)

²¹ Vö. Radics 2003: 146.

²² Magyar Nemzet, 1990. IV. 13. 3. o.

²³ Kis János április 1-jén a városligeti SZDSZ-fesztiválon is kijelentette, hogy pártja szükség esetén kész a nagykoalícióra (Magyar Nemzet 1990. IV. 2. 3. o.), és aznap a 168 Óra c. rádióműsorban is hasonlóan fogalmazott. Ugyanitt Antall sem zárta ki ezt az opciót, de csak kényszerítő helyzetben, és csak más pártok bevonásával együtt. Vö. Ripp (szerk.) 2019: 100.

²⁴ Pl. Kéri László az első fordulót követően kívánatos koalíciós megoldásként vázolt fel egy MDF-KDNP-

Meglehetősen egyértelmű volt, hogy számos külföldi politikai és gazdasági szereplő számára is megnyugtató lenne egy ilyen megoldás: az első fordulót követő nemzetközi sajtótájékoztatón (március 26-án) Antall Józsefnek hétszer kellett elmagyaráznia, miért nem célszerű a nagykoalíció az SZDSZ-szel. Hivatkozott a két párt politikai filozófiájának és egyes fontos gyakorlati elképzeléseinek különbségére. Elmondta, hogy két nagy párt koalíciója csak igen ritkán szerencsés dolog. Mindhiába: a nyugati újságírók rendre a nagykoalíciót firtatták, egyikük még arra is utalt, hogy ezt tőkés pénzügyi körök jó néven vennék. Antall József kifejtette, hogy szerinte az SZDSZ balközép párt, az MDF pedig elfogadja, ha jobbközépnek minősítik.²⁵

A Fórum szóvivője, Kiss Gy. Csaba, aki a párt külügyi munkabizottságában is szerepet vállalt (korábban egy ideig vezette is a testületet), jól emlékszik rá, hogy a nyugati diplomáciától, politikusoktól, médiától sok olyan direkt és indirekt üzenet érkezett, hogy nagykoalíció lenne ajánlatos. Ugyancsak ő idézett fel több alkalommal egy Antall által sebtében összehívott rendkívüli elnökségi ülést a két forduló között, ahol a pártelnök meggyőződhetett róla, hogy az MDF vezetése egyértelműen nem támogatná az SZDSZ-szel kötött nagykoalíciót.²⁶

A kérdéskör – illetve annak gyors lekerülése a napirendről – összefüggésben áll a kétharmados problematikával is, hiszen a közös kormányzás értelemszerűen megoldást jelenthetett volna a döntésekhez szükséges minősített többség biztosítására (igaz, a folyamatos alkukényszerrel alaposan megterhelve az esetlegesen két-, valószínűleg inkább többpárti koalíciót), vagy pedig a rendszer átfogó korrekciójára (egy egyszeri kormányalakítási alkurendszer részeként). A helyzet azonban sok bizonytalanságot rejtett. A „közvetlen” választási eredményeik alapján az MDF és az SZDSZ mandátumainak összege nem is érte el a szükséges 258-at (a közös jelöltek és egyes függetlenek frakcióba ülését követően már igen).²⁷ Az utódpart Magyar Szocialista Párt (MSZP) bevonása nem merülhetett fel komolyan, tehát a kétharmados többséget az SZDSZ-t is magában foglaló, MDF vezette többpárti koalíció adhatta volna, a Fórum „természetes szövetségesei” közül a kisgazdákkal és/vagy a kereszténydemokratákkal együtt, sőt még a FIDESZ szerepvállalása is felmerült.

SZDSZ-FIDESZ kabinetet (Kéri-Petschnig 1995: 96.) Írása eredetileg a HVG 1990. márc. 31-i számában jelent meg.

²⁵ Népszabadság, 1990. III. 27. 4. o.

²⁶ Bába (szerk.) 2010: 145. és interjú Kiss Gy. Csabával (2006)

²⁷ Kiss (főszerk.) 1992: 553.

Mind a korabeli nyilatkozatok, mind az utólagos visszaemlékezések szerint, a FIDESZ az MDF és az SZDSZ nagykoalícióját javasolta, mindemellett mutattak némi nyitottságot arra az esetre is, ha az MDF velük (is) tárgyalna,²⁸ ilyen egyeztetésre, volt is példa,²⁹ de nem elnöki szinten és nem koalíciós ajánlással. Bár a III. Országos Gyűlés másnapján, április 13-án az MDF alelnökei és szóvivője által tartott sajtótájékoztatón is elhangzott: a kormányalakítási tárgyalásokon szóba kerülhetnek fideszes és független politikusok, szakértők is alacsonyabb szintű beosztásokban,³⁰ a két párt kormányzati együttműködését egyik fél sem szorgalmazta igazán. Ugyanezen a napon került sor a választásokat követő első pártközi egyeztetésre az MDF és a KDNP képviselői között. Megkezdődött a „kiskoalíció” előkészítése. A „kétharmados problémára” más megoldást kellett keresni.

Tárgyalások a leendő koalíciós partnerekkel

A világnézeti és értékrendbeli hasonlóságok, részleges átfedések ellenére – sőt, részben éppen ezért – az MDF, az FKgP és a KDNP rivális szereplőként vettek részt a kampányban és a pártversenyben, önálló szervezeti és személyzeti érdekekkel voltak jelen a magyar politikában. Választási együttműködésük – amely legmagasabb szinten a március 30-i országos megállapodásukban öltött formát – nem volt teljes és felhőtlen.³¹ A második forduló után, az új helyzetben minél erősebb alkupozíció elérésében voltak érdekeltek. *„A választási szövetség mindhárom pártja hangoztatta, hogy megállapodásuk nem jelent koalíciós elkötelezettséget egymás iránt. (...) Mindhárom párt visszafogottan nyilatkozott a kormánykoalícióról, mondván, hogy erről legfőbb testületeiknek kell majd dönteniük.”*³² Az MDF-ben – amely „túlsúlyos” pozíciójánál fogva a legkönnyebb helyzetben volt – a szükséges határozatok napokon belül megszülettek. Antall József – a Fórum elnökségével – április 10-én a választmánytól, 12-én pedig a párt legfőbb döntéshozó szervétől, az

²⁸ „A Fidesz továbbra is a nagykoalíció híve. Persze, ha az MDF tárgyalni akar velünk, mi készek vagyunk rá” – nyilatkozta Szelényi Zsuzsa, a Fidesz választmányának tagja. (Népszabadság, 1990. IV. 14. 5. o.) Orbán Viktor [2006]: *„Úgy láttuk, a paktumkötés helyett jobban szolgált volna az ország érdekét a két nagy rendszerváltó párt, az MDF és az SZDSZ nagykoalíciója. Ezt szorgalmaztuk is...”* (Stefka 2006: 401.)

²⁹ Az MDF képviselőjében Szabad György is részt vett ilyen tárgyaláson (Szabad 2017:147.)

³⁰ Magyar Nemzet, 1990. IV. 14. 3. o.

³¹ A helyi, megyei kiszagda szervezetek saját hatáskörükben, és az említett szövetségekötést megelőzően több helyen az SZDSZ-szel kötöttek megállapodásokat kölcsönös visszaléptetésekről. (Benkő 2000: 67-71.) A KDNP számára a részben azonos választói célcsoport, a hívők tekintélyes társadalmi rétegének (és véleményvezéreinek, a papoknak és lelkészeknek) a párhuzamos megszólítása, illetve jelentős részük támogatásának elnyerése miatt jelentett kényelmetlen vetélytársat az MDF mint nagyobb és esélyesebb „szövetséges”.

³² Radics 2003: 139.

országos gyűléstől kapott megbízást a koalíciós egyeztetések megkezdésére, így már az április 13-i tárgyaláson is erős, egyértelmű meghatalmazással fogadhatta a KDNP delegációját, és ez irányú mandátumát senki sem kérdőjelezte meg az MDF-ben.

Antall szerepe a kisgazdákkal és kereszténydemokratákkal folytatott egyeztetések során – szilárd politikai pozícióján túl – két további okból volt meghatározó. Egyrészt az MDF részéről egyedül, teljesen saját elképzelései szerint folytatta le azokat (alkalmilag bevonva egy-két elnökségi tagot), másrészt mind az FKgP-hez, mind a KDNP-hez – de legalábbis idősebb vezetőikhez – különleges, édesapja személyén, illetve örökségén keresztül több évtizedes bizalmi kapcsolat fűzte. (Igaz, ez a viszony néhányuk esetében – pl. Keresztes Sándorral – éppen erre az időszakra vált legalábbis ellentmondásossá.)

Saját pártja részéről élvezett széles mozgástere részben abból fakadt, hogy a választásokat megelőzően az MDF vezetésében – amely minden erejével a kampányra koncentrált – nem foglalkoztak a remélt győzelem után felmerülő személyi kérdésekkel. *„A kormány- és frakciótisztségekről a választásokig nem esett szó az elnökségben, ez tabunak számított, ha volt is ambíció, rálegyintettek; csak a képviselő-jelöltekről volt szó”* – idézte fel Lezsák Sándor. Kiss Gy. Csaba ezt azzal egészítette ki, hogy a személyi kérdések mellett politikai koncepciót is hiányolt a leendő kormányzásról – erről sem hallott az elnökségi üléseken, amelyeken szóvivői tisztségéből adódóan állandó meghívottként, tanácskozási joggal vett részt.³³ Keresztes K. Sándor alelnök szerint még magánbeszélgetésekben sem merültek fel előzetesen személyi ambíciók.³⁴ Ezzel szemben több egybehangzó állítás szerint Antall – amellet, hogy pártjában egyedül vagy kevesek egyikeként rendelkezett átfogó képpel a többpárti parlamentáris kormányforma intézményrendszeréről³⁵ – előre gondolkozott különböző forgatókönyveken, szóba jöhető személyeken.³⁶ Ez egyfajta helyzeti előnyt jelentett, másrészt lehetővé tette, hogy egyáltalán ilyen rövid idő alatt felállítsa koalíciós kormányát – a választási győzelem és a teljes miniszteri névsor május 15-i bejelentése között mindössze bő öt hét telt el.

³³ Interjú Lezsák Sándorral (2006) és Kiss Gy. Csabával (2006).

³⁴ Interjú Keresztes K. Sándorral. Készítette Javorniczky István (1994). Veritas OHA, 576. sz. 118. o.

³⁵ Vö. Szabó Tamás, illetve Boross Péter visszaemlékezése (Debreczeni 1998: 99.; 116.)

³⁶ Interjú Forrai Istvánnal (2006). A pártelnök már a választások előtt is gondolkozott a kormányalakításról, ekkor még csak személyekben, hogy kiket lehetne bevonni. Interjú Csóti Györggyel (2006). Fontos ugyanakkor, hogy *„Antall előzetesen senkinek nem ígért semmit”* – hangsúlyozta a külügyminiszter. Interjú Jeszenszky Gézával (2006). *„A győzelemig soha sem beszélünk arról Antall-lal, hogy ki lesz a külügyminiszter; csak amikor formálódott a kormány névsora, a választás után két héttel kért meg, hogy fogadjam el a külügyi tárcát.”* (Stefka 2006: 313.)

A gyors manőverezést segítette az is, hogy pártján belül nem volt szüksége folyamatos, időigényes egyeztetésekre. A koalíciós tárgyalásokkal kapcsolatban, amelyekről – legalábbis hangos gondolkodásként – több ízben beszámolt a miniszterelnöki hivatal vezetésére és bizonyos kodifikációs feladatokra már április közepén felkért Kajdi Józsefnek, Antall „a döntéseket egyedül hozta – a párttestületekkel is csak elfogadtatta –, eseti tanácsokat kért egyesektől”.³⁷ Így emlékezett az ezekben a hetekben alkotmányjogi egyeztetésekkel megbízott Balsai István is.³⁸ Für Lajos ugyan részt vett a kisgazda vezetőkkel folytatott egyik tárgyaláson, de emlékirata szerint ebbe véletlenszerűen „csöppent bele”, Antall kinézett az ajtón és behívta, megörülve, hogy egy elnökségi tag csatlakozik hozzá.³⁹ Ebből az következik, hogy egyébként egyedül fogadta volna az FKGP ötfős küldöttségét. Für szerint ez már nem az első ilyen megbeszélésük volt, és mintegy „tanúként” látta szívesen egy MDF-vezető jelenlétét.⁴⁰

A KDNP szintén ötfős delegációjával viszont Csoóri Sándor (és Keresztes Sándor visszaemlékezése szerint még a Csoóri által nagyra becsült Timkó Iván) jelenlétében tárgyalt április 13-án. Antall mereven elzárkózott a KDNP elnökének államminiszteri – vagy tárca nélküli miniszteri – poszttal járó szerepvállalása elől (egyházi, illetve határon túli magyar ügyekkel foglalkozott volna), utalt Keresztes idős korára is. A kialakult feszült helyzetet Csoóri igyekezett oldani rögtönzött – vagy talán éppen előre egyeztetett – javaslatával: a kereszténydemokrata politikus szentszéki nagykövetségként képviselje Magyarországot a Vatikánban.⁴¹ Bár az 1947-es Demokrata Néppárt-frakció egykori titkára, az újrászervezett párt egyik doyen-je végül valóban erre a posztra került, fokozódó csalódottsága Antall iránt ekkor tovább nőtt.⁴² A továbbiakban arról próbálta meggyőzni a KDNP vezetését, hogy csak kívülről támogassák Antall kormányát, és még május 8-án (április 23-i de facto leváltását követően) is – miután a kijelölt miniszterelnök éppen ismételten elutasította ambiciózus igényüket

³⁷ Interjú Kajdi Józseffel (2006)

³⁸ „A koalíciós tárgyalásokat Antall József vezette, ebbe tudomásom szerint nem engedett senkinek, semmilyen beleszólást.” (Balsai 2015: 30.)

³⁹ Für 2003: 43-44. Für az eset időpontját egy április végi vagy május eleji estére teszi.

⁴⁰ Egy-két tárgyaláson eleinte Lezsák Sándor is részt vett a kisgazdákkal, de nem érezte szükségesnek a részvételét, ezért hasznosabbnak tűnt, ha a továbbiakban inkább saját területével, a szervezetekkel foglalkozik. Interjú Lezsák Sándorral (2006).

⁴¹ Az egyeztetés rekonstruálását több forrás segíti. Interjú Keresztes Sándorral. Készítette Javorniczky István (1994). Veritas OHA, 104. sz.; interjú Ugrin Emesével. Készítette Szabó Róbert és Tabajdi Gábor (2015), 1967. sz. Pálos Miklós még Csóti György jelenlétét is felidézte. (Stefka 2006: 281.)

⁴² Antall tanácsait sokáig nagyra becsülte az idős kereszténydemokrata politikus, komolyan felmerült a neve főtitkári poszt betöltésére is a KDNP-ben. Ő azonban az egyszerre szövetséges és (ugyanakkor egyre inkább) rivális MDF vezetője lett. Vö. interjú Keresztes Sándorral. Készítette Javorniczky István (1994). Veritas OHA, 104. sz. és Antall-interjú, Osskó 2013: 210. A főtitkári felkérésről 1989 nyári állambiztonsági jelentések is tanúskodnak. (Rainer 2008: 257.)

a kultusztárcára és egy államminiszteri posztra – csak ahhoz járult hozzá, hogy Surján László (mintegy szakpolitikusi minőségben) elvállalja a népjóléti miniszteri kinevezést.⁴³ Másnap, május 9-én azután a kereszténydemokrata emigráció tekintélyes tagja, Varga László közbelépésével került sor a – gyorsan írásba is foglalt – koalíciós megállapodás megkötésére, miután az Egyesült Államokból hazalátogató DNP-alapító előbb Antall Józseffel egyeztetett (és alkudott ki további államtitkári pozíciókat), majd meggyőzte a frakciót, végül – a Nyugaton élő egykori párttársaik és az európai néppárti erők nyomtatékos kívánságát tolmácsolva – Keresztes Sándort is. Részletes koalíciós szerződés később sem készült.⁴⁴ A KDNP-frakció képviselői közül politikai államtitkári tisztséget kapott Isépy Tamás az igazságügyi, Lukáts Miklós a művelődési minisztériumban, a párt vezetéséből Pálos Miklós a Miniszterelnöki Hivatalban (egyházi ügyek), és ugyanitt Entz Géza (határon túli magyarokkal kapcsolatos feladatok koordinációja). Ő az MDF szakértője volt, sajátos megoldással mégis – Antall és Keresztes régebbi közös ismerőseként, illetve a Márton Áron Társaság elnökségi tagjaként – mint a két koalíciós partner közös jelöltje kapta megbízatását.⁴⁵

A pártjában korábban kevésbé aktív és ismert Surján László, a KDNP XII. kerületi jelöltje is egyedi, ötletes alku részeként, és szintén Antall József – még márciusi – felvetése nyomán lett tárcavezető. A történet szereplőinek egybehangzó visszaemlékezése szerint Keresztes személyesen kérte Antaltól, léptesse vissza az első fordulóban – a legeredményesebb budapesti kereszténydemokrataként is – harmadik helyen végzett Surján javára az MDF színeiben induló Horváth Bélát. Ő azonban saját kerületében is igen aktívan kampányolt, továbbá a Fórum sajtó- és tájékoztatási osztályának vezetőjeként az országos központban is az elnökség közvetlen környezetében végzett politikai munkát. Az MDF ezért elzárkózott a javaslattól, Antall azonban felvetette Keresztesnek, Surján lehetne a KDNP színeiben a népjóléti miniszter.⁴⁶ Ez ekkor még ígéretes kilátás volt, két héttel később azonban – Keresztes államminiszteri ambíciójának elutasítása után – már azt jelentette, hogy „Antall jelöltje” a kereszténydemokraták egyetlen „saját” tárcavezetője

⁴³ Az orvos Surján László a katolikus értelmiség közreműködésével – többek között a nyolcgyermekes Keresztes személyes részvételével – 1986–1987-ben megszervezett Nagycsaládosok Országos Egyesületének egyik alelnöke volt. Vö. Elmer 2008: 149-150.

⁴⁴ Vö. Szabó 2009: 61-62., valamint Hasznos Miklós és Pálos Miklós visszaemlékezései. (Stefka 2006: 100.; 281.), továbbá interjú Keresztes Sándorral. Készítette Javorniczky István (1994). Veritas OHA, 104. sz. 32. o.

⁴⁵ Entz 2011: 10-12. Hasonlóképpen rögzítették a rövid megállapodásban a tekintélyes szakértőként a nemzetközi gazdasági kapcsolatok miniszterének felkért Kádár Béla kormánytagságát is. Erre némi hivatkozási alapot adott, hogy a professzor a KDNP képviselőjében tagja volt az EKA egyik gazdasági albizottságának 1989 nyarán. Bozóki (főszerk.) 1999: 364.

⁴⁶ Surján László visszaemlékezése (Szabó-Tóth 2019: 228-229.); interjú Keresztes Sándorral. (Javorniczky István, 1994.) Veritas OHA, 104. sz. 21-22., 33. o. és Horváth 2008: 149-150.

lesz, aki – az idős párt-újraalapító Rómába távozása kapcsán – a KDNP élére is kerül.

Nem alap nélküli tehát a sommás elemzői megjegyzés, miszerint „[Antall] a két kisebb pártot mindig is úgy kezelte, mintha azoknak is ő volna az elnöke. Az idősebb kisgazda vezetők természetesnek tekintették irányítását.” Ha nem is közvetlen módon történt, funkcionális értelemben az is igaz, hogy a „KDNP élére rövidesen új vezetőt állított.”⁴⁷

Antall József FKgP-vel való kapcsolatát az említett közös családi-történelmi múlt mellett személyes-érzelmi kötődés is erősítette.⁴⁸ Sajnálattal értékelte úgy 1988–1989-ben, hogy az újjászerveződő párt nem alkalmas arra, hogy az általa – már 1956-os koncepciókkal összhangban – elképzelt nemzeti középpárt bázisa legyen (ahogyan a KDNP sem). Ezért nem vállalta el a számára Pártay Tivadar elnök által több ízben is felajánlott főtitkárhelyettesi, majd főtitkári posztot. (Ez az édesapja által annak idején betöltött feladatkör a párt szervezeti életének irányítását foglalta magában.) Ugyanígy Keresztesék hasonló felkérésének sem tett eleget. Elfogadottságát, beágyazottságát – e megkeresések mellett – legszemléletesebben az az utalása mutatja, miszerint „nem lettem formálisan tagja a Kisgazdapártnak, mert tőlem soha senki meg nem kérdezte, hogy én kisgazdapárti tag vagyok vagy nem vagyok. Ha akartam, akkor ez magától értetődő volt. A kereszténydemokraták se kérdezték.” Antall visszaemlékezése szerint egészen 1989 kora nyaráig intenzív kapcsolatban állt az FKgP vezetésével, nagyjából éppen addig, amikor az MDF-ben formális delegátusi megbízatást kapott a kerekasztal-tárgyalásokra.⁴⁹ Személyes kontaktusai azonban minden bizonnyal ezután sem szakadtak meg,⁵⁰ és nem szorítkoztak az idősebb kisgazdákra. Az 1990. áprilisi koalíciós tárgyalások eredménye, a megegyezés ténye azt mutatja, hogy az FKgP fiatalabb vezetőivel is sikerült szót értenie.

A legnagyobbak tűnő kihívást, a két párt földtulajdonra, kárpótlásra vonatkozó koncepciójának éles eltérését – amely a kampány során is kitűnt – részben már egy korai, április 18-i közös MDF-FKgP MTI-nyilatkozattal igyekeztek feloldani vagy enyhíteni.⁵¹ 20-án a kisgazdapárt országos értekezletén ötfős delegációt jelöltek ki a koalíciós

⁴⁷ Tölgyessy 1999: 31. és Magyar Nemzet 1999. V. 8. 14. o. (Kiemelés az eredetikben. Sz. Á.)

⁴⁸ „’56-ban a Kisgazdapárt Semmelweis utcai székházát is az én vezetésemmel foglalta el egy fegyveres csoport. Az első voltam, aki október 29-én oda bement, emiatt is oda kötődtem.” (Osskó 2013: 209.)

⁴⁹ Osskó 2013: 196-216.

⁵⁰ A kerekasztal-tárgyalásokon például az I/I. albizottságban együtt dolgozott Boross Imrével, aki szerint Antall 1989 őszén-telén is kapcsolatban állt a kisgazda vezetők közül Pártay Tivadarral, Balogh Györggyel. Vö. Bába (szerk.) 2010: 245-246.

⁵¹ Az idézett nyilatkozat szerint – amelynek aláírói közül a tudósítás Antall Józsefet és Gerbovits Jenőt nevesíti – a két párt elfogadja egymás mezőgazdasági programvázlatát mint a koalíciós tárgyalások alapját, és lehetőséget látnak azok közös nevezőre hozására. (Népszabadság, 1990. IV. 19. 5. o.)

tárgyalásokra.⁵² Az április 29-i nagyválasztmány – amely egyébként változást hozott az elnöki és a főtitkári posztokon – megerősítette ennek hatáskörét (egyetlen személycsere mellett).⁵³ Az eseményt követő sajtótájékoztatón a párt új vezetője, Nagy Ferenc hírt adott arról is, hogy *„az előzetes tárgyalásokon felkínált lehetőségek közül a földművelésügyi és a munkaügyi miniszteri tárcákat, két államminiszteri posztot, valamint négy politikai államtitkári tisztséget (belügy, gazdasági, közlekedési, környezetvédelmi) fogadtak el.”* Ez alapján időben behatárolható, hogy a két pártrendezvény között kerülhetett sor arra a Bem téri egyeztetésre, amelyet több visszaemlékezés is hasonlóan ír le, amelynek során Antall József kedvező személyi pozíciócsomag felajánlásával gyors, pozitív döntésre tudta rábírní a kiscgazda küldöttséget.⁵⁴ Érvényesíteni tudta tehát elképzeléseit: *„Abból nem engedtem, hogy melyik tárca milyen kézbe kerüljön... A kereszténydemokraták esetében kézenfekvő döntés volt a népjóléti tárca, ahogyan a kiscgazdánál a földművelésügyi. Ha a partnereknek egyéb igényei voltak, hozzájárultam ahhoz, hogy a kívánt minisztériumba politikai államtitkárként kerüljenek kiscgazdapárti és kereszténydemokrata politikusok.”*⁵⁵ Az agrártárca élére májusban Nagy Ferenc József – akkor már egyben az FKgP elnöke – kapott kinevezést, az új munkaügyi minisztérium vezetése Győriványi Sándor feladata lett, aki szakmai előéletén túl Antall József (és édesapja) régi személyes ismerőse is volt.⁵⁶ Tárca nélküli miniszteri posztot kapott a tárgyalódelegációból Gerbovits Jenő (az újjászerveződött Magyar Parasztszövetség főtitkára) és Kiss Gyula harminchat éves miskolci jogász, a párt fiatalabb vezetőinek egyike. Vörös Vince a parlament egyik alelnöki helyét foglalhatta el, Torgyán József pedig frakcióvezető lett (mindketten már a képviselőcsoport április 18-i döntése szerint is).

A Szűrös Mátyás ideiglenes köztársasági elnök által május 2-ra összehívott új országgyűlés megalakulása előtt azonban meg kellett születnie a megoldásnak a kormányzati működőképesség biztosítása érdekében a korábban említett „kétharmados” kérdésköréről is. Antall

⁵² Vörös Vince elnök, Prepeliczay István főtitkár, Nagy Ferenc alelnök, Torgyán József pártfőügyész, Kiss Gyula országos IB-tag. (Népszabadság, 1990. IV. 21. 5. o.)

⁵³ Prepeliczay helyére Hankó László alelnök került. (Magyar Nemzet, 1990. V. 2. 3. o.)

⁵⁴ Für 2003: 43-44.; interjú Kajdi Józseffel (2006). A kiscgazdák igényt tartottak volna a belügyi és/vagy az igazságügyi tárcára is, Antallnak ezt sikerült háritania. Interjú Balsai Istvánnal (2006).

⁵⁵ Radics 2003: 141-142. Az FKgP által betölthető politikai államtitkári posztokra Morvay István (belügy), Pohankovics István (ipar- és kereskedelem), Rajkai Zsolt (közlekedés, hírközlés, vízügy) és Tarján Lászlóné (környezetvédelem) kerültek.

⁵⁶ Győriványi Sándor fiatal kiscgazda szimpatizáns bölcész hallgatónként – 1947-ben – ismerte meg id. Antall Józsefet. *„A fiatalabb Antall Józseffel is jó barátságban voltam, összejártunk, ugyanis a feleségem négy éven át együtt oktatott vele az Eötvös-gimnáziumban. (...) Egyszer a későbbi miniszterelnök is tudta rólam, hogy kiscgazda elkötelezettségű vagyok, én is tudtam a család kiscgazda múltjáról.”* (Stefka 2006: 288.)

József már a második forduló után nem sokkal ebben a témában is megkezdte az egyeztetéseket.

Az MDF–SZDSZ-megállapodás

Az 1990. áprilisi nyilvános közéleti-politikai eseményeknek (pontosabban a helyszínek, időpontok, résztvevők adatainak), valamint a korabeli szereplők – publikált vagy mélyinterjúkban elmondott – visszaemlékezéseinek összevetésével, ha helyenként hiányosságokkal és kisebb ellentmondásokkal is, de rekonstruálhatók a mintegy három hetes egyeztetés és az azt lezáró három napos tárgyalássorozat főbb állomásai, eseménytörténete.⁵⁷

Akár az időrendből indulunk ki, akár abból, hogy az MDF mit kínálhatott fel a legnagyobb ellenzéki pártnak cserébe azért, hogy az önként korlátozza törvényhozási vétőpotenciálját és ezzel növelje a kormány mozgásterét (még ha ezzel egyértelműen engedi is teljesen ránehezedni arra a kormányzás, ebben az esetben a nehéz átmenet levezénylésének felelősségét), a köztársasági elnöki poszt mint alqualap vetődik fel elsőként. Antall Józsefben ennek a szimbolikusan rendkívül jelentős, közjogilag fontos, tényleges politikai-hatalmi súlyát tekintve azonban – a kialakuló magyar parlamentarizmus aktuális viszonyai között – ehhez képest korlátozott súlyú pozíciónak az átengedése merülhetett fel a szabaddemokraták számára, megfelelő ellentételezés mellett. Egy visszaemlékezés szerint „házon belül” már 1990 januárjában említést tett ilyen lehetőségről, mégpedig Göncz Árpád személyével összefüggésben.⁵⁸ Antall számára az SZDSZ vezető személyiségei közül egyedül ő – de bizonyosan leginkább ő – lehetett elfogadható jelölt.⁵⁹ Közös fiatalkori kiscgazdapárti és 56-os múltjuk, személyes ismeretségük – amely a nyolcvanas években is élő volt, még az újjászerveződő FKgP egy-két ülésén is együtt vettek részt – pártkülönbségeken átnyúló bizalmi viszony lehetőségét előlegezte meg. Viszonylag kézenfekvő volt az is, hogy Antall az SZDSZ-ből Tölgyessy Péterrel vegye fel a kapcsolatot.⁶⁰ Egyrészt a

⁵⁷ A rövid elemzés figyelmen kívül hagyja a megállapodás számos egyéb vonatkozását, közjogi-politikai következményeinek részleteit, kihatását a médiaviszonyokra, hosszabb távú kritikáját és utóhatásait, vagy pl. az SZDSZ-en belüli visszhangját, indokoltságát, illeszkedését a párt helykeresésébe, stratégiájába. Utóbbi kérdéskörrel l. Ripp 1995: 52-59. A megállapodás teljes szövegét – a mellékletekkel együtt – közli Bozóki et al. (szerk.) 2000: 644-654.

⁵⁸ Interjú Csóti Györggyel (2006). Időben egybeesik ezzel, hogy 1990 januárjában kérte fel Kis János Göncz Árpádot, legyen az SZDSZ köztársaságielnök-jelöltje. Ezért került Göncz Árpád az SZDSZ fővárosi listájának élére. Vö. Révész 1995: 83. és László-Wisinger-Göncz 1994: 69.

⁵⁹ Vö. pl. Balsai 2015: 25.

⁶⁰ Az egyeztetések első szakasza több forrásból rekonstruálható, pl. László-Wisinger-Göncz 1994: 69.;

kerekasztal-tárgyalásokról jól ismerték egymást, másrészt a frakcióvezetők – illetve a szervezés alatt álló képviselőcsoportok vezető delegátusai – formális egyeztetései a parlamentben megfelelő alkalmat, apropót adhattak arra, hogy feltűnésmentesen, indokolt találkozás keretében egyeztethessenek. (A korábban vázolt körülmények: a kétpárti alku lehetősége és esélyei, szemben a többpárti megegyezés bizonytalanságával, sőt valószínűtlenségével a tárgyalások kezdetétől komoly diszkréciót indokoltak.) Szűrös Máttyás házelnök első ízben április 11-én fogadta hivatalában a frakciók képviselőit, majd 19-én került sor hasonló egyeztetésre. Áruklodó, hogy utóbbi alkalommal a parlamenti pozíciók (az ideiglenes köztársasági elnöki posztot betöltő házelnök, az első alelnök és így tovább) erőssorrend szerinti betöltéséről szóló megállapodásba – a két nagy párt javaslatára – bekerült az a formula, hogy ettől közös megegyezéssel eltérhetnek.⁶¹ A megelőző napon hívta fel ugyanis Antall Göncz Árpádot, vállalná-e a jelölést.⁶² A kérdés ezt megelőzően egy másik telefonhívásban is elhangzott – ennek ideje nem rekonstruálható, de valószínűleg az április 12-i országos gyűlés után kerülhetett rá sor –, Csoóri Sándor felé, aki azonban nevetve mondott nemet, hiszen egyáltalán nem vágyott formális politikai posztra, protokolláris keretek közé. (A Gönczre vonatkozó javaslatot sem fogadta lelkesen, de személyére – írta naplójában –, „*ha némi tartózkodással is, de rábólintottam*”).⁶³

Április 21-én, szombaton délelőtt a Bem téren Antall személyesen is egyeztetett a megállapodás (alkotmány)jogi vonatkozásairól Balsai Istvánnal és Salamon Lászlóval. Az MDF két jogász szakértője a kerekasztal-tárgyalások óta részt vett a Fórum alkotmányozással és választásokkal kapcsolatos szakmai-politikai munkájában: a pártelnök az ő tanácsukat és segítségüket kérte.⁶⁴ Az ügy diszkrét jellege miatt sem vonhatott be többeket, másrészt nem is látták át sokan a kérdéskört. (Sólyom László ekkor már az alkotmánybíróság tagja volt. Szabad György nem vett részt ezeken az egyeztetéseken.⁶⁵) Jelenlétükben hívta fel Gönczöt és Tölgyessyt az egyezséggel kapcsolatban. Ezen a hétvégén zajlott az MDF képviselőcsoportjának kétnapos alakuló ülése a parlamentben – amely ekkor választotta vezetőjévé Antallt, és tagjai ekkor hatalmazták fel, hogy jelöljön ki maga mellé egy szakértői

---

Tölgyessy 1999: 28-29. (vagy Magyar Nemzet 1999. V. 8. 14. o.), 73-74 (vagy Mozgó Világ 1992. 3. szám, 32-33.); Révész 1995: 82-83.; Csoóri 2018: 126-127.; Bába (szerk.) 2010: 160.; 163.; 199.; Für 2003: 51.

⁶¹ Magyar Nemzet 1990. IV. 20. 3. o.

⁶² Visszaemlékezése szerint Göncz jelezte, ő nem dönthet, erről pártjával kell tárgyalni. László-Wisinger-Göncz 1994: 69.

⁶³ Csoóri 2018: 127.; Bába (szerk.) 2010: 160. és 163.; Elek 2009: 300.

⁶⁴ Interjú Balsai Istvánnal (2006) és Salamon Lászlóval (2006); Balsai 2015: 13-23.

⁶⁵ Szabad 2017: 147.

bizottságot, amely ideiglenesen ellátja a frakció működtetésével kapcsolatos szervezési feladatokat. A pártelnök – bizalmasa, a hivatalvezető Csóti György személyén túl – jogászokat kért fel a feladatra, köztük Balsai és Salamon mellett Kónya Imrét és feleségét, Kutrucz Katalint is.⁶⁶ Ugyancsak április 21-22-én tartotta küldöttgyűlését az SZDSZ. Ezt követően, este gyűltek össze Pető Iván lakásán a párt vezetői, hogy Tölgyessy Péter előterjesztésében megtárgyalják Antall ajánlatát.⁶⁷ Már itt is többen vettek részt a belső vitában, mint a (később kissé ugyan még bővült) fórumos szakértői kör létszáma, sőt, másnap – vagy egy-két nap múlva – a többi ügyvivőt is beavatták, a visszaemlékezések szerint azonban Tölgyessy is szigorú titoktartást kért (részben Antallra hivatkozva), és eléggé szűkszavúan tájékoztatta őket.⁶⁸

Április 24-én Tölgyessy feljegyzés formájában vitte be koncepciójukat Antallhoz a Bem térre. Itt mintegy *„véletlenül csöppent bele”* – elmondása és később publikált memoárja szerint is – rövid egyeztetésükbe Kónya Imre, akit Antall vont be a megbeszélésbe és innentől a tárgyalási folyamatba is.⁶⁹ Feleségével, Kutrucz Katalinnal közös kutatásuk eredményeként a német típusú kancellári modellt kiegészítették a konstruktív bizalmatlansági indítvány intézményével (igaz, ezt fogadta el utoljára Kis János, közvetlenül a megállapodás vasárnap esti aláírása előtt). Javaslatukat Antall csütörtökön éjjel hagyta jóvá, azzal, hogy ennél fontosabb a kétharmados törvények számának csökkentése. Az erre irányuló – olykor szó szerinti – alkudozás Balsai és Salamon feladata volt, péntek délután is, amikor Tölgyessy ismét a Bem térre érkezett. A visszaemlékezések alapján a résztvevők az előkészítő szakasz és a belső szakértői egyeztetések után – legalábbis utólag tekintve – innen számították a *„közvetlen”* tárgyalások időszakát. A legerősebb megfogalmazás – elhíresült mondásával együtt – Antallé: *„A tárgyalásokat a május elsejét megelőző hosszú hétvégén, egészen pontosan három napig, valóban nem nyilvánosan tartottuk – bár nem is bungalóban vagy csőszkunyhóban, hanem az MDF Bem téri székházában.”*⁷⁰ A megközelítés kényes egyensúlyra utal: fontos törekvés volt, hogy ne terjedjen el az egyeztetés híre (Tölgyessy ismétlődő megjelenése a Bem téren így is kezdődő suttogásokra adott okot⁷¹), ugyanakkor a *„hivatalos helyszín”*

⁶⁶ Kónya 2016: 231-232.

⁶⁷ Hack Péter szerint rajta, Tölgyessyn és a házigazdán kívül jelen volt még Kis János, Magyar Bálint és talán Szent-Iványi István is. Nem emlékszik éles vitára. Vö. Bába (szerk.) 2010: 308-309.

⁶⁸ Hack Péter mellett Mécs Imre és Szent-Iványi István is utaltak erre. Bába (szerk.) 2010: 270.; 331.

⁶⁹ A tárgyalások és az egyeztetési folyamat egyik legrészletesebb forrása innentől Kónya 2016: 204-214.; továbbá Tölgyessy 1999: 29-30. (vagy Magyar Nemzet 1999. V. 8. 14. o.), 74. (vagy Mozgó Világ 1992. 3. szám, 33.) és jelen tanulmány szerzőjének 2006-os mélyinterjúi.

⁷⁰ Radics 2003: 147.

⁷¹ Kiss Gy. Csaba – az MDF ugyancsak be nem avatott – szövívőjének visszaemlékezése: [A paktumról...]

igazolta (utólag is), hogy nem valamilyen illegitim, utólag is titokban tartandó háttérmegegyezés, „paktum” készül.

Szombaton, amely 1990-ben még a három napos „hosszú hétvégét” megelőzően munkanap volt (az április 30. hétfői pihenőnap helyett),⁷² a frakcióvezetők megállapodásának reggeli, a parlamentben történt rövid aláírási ceremóniája után folytatódhattak az egyeztetések. Napközben, a megegyezés reményével, illetve később talán a részleges megállapodás hírével is, Antall telefonon már kérte Bogdán Tibort és Kajdi Józsefet, maradjanak bent munkahelyükön, mert este bemegy az igazságügyi minisztériumba néhány MDF-es jogász szakértő, és egy megállapodást kell mintegy „helyben kodifikálni”.⁷³ Ezen a napon már a médiával kapcsolatos kérdések is napirendre kerültek, egy külön, valószínűleg délután tartott egyeztetés során, amelyen Pető Iván (és talán Haraszi Miklós)⁷⁴ vett részt (Tölgyessy helyett, illetve vele „váltásban”). Az esti „kodifikációs” tárgyaláson többen már igen fáradtan vettek részt (Antall nem volt jelen – ő aznap egy gazdasági konferencián is előadást tartott, a bankvilág bizalmát erősítő üzenetekkel). A munka éjszakába nyúlt, éjfél körül vitték haza – illetve jóváhagyásra a pártelnökökhöz – az elkészült tervezeteket.

Másnap, április 29-én vasárnap a Bem téren – ebben a teljes létszámban és összetételben először és egyetlen alkalommal – találkozott az MDF ötfős és az SZDSZ háromfős delegációja.⁷⁵ Még ekkor is folyt az alkudozás a kétharmados jogszabályok köréről,⁷⁶ és a miniszterelnök alkotmányos pozíciója is csak este öltött végleges formát, miután Kis János pártelnök a konstruktív bizalmatlansági indítványt is elfogadta. A megállapodás aláírását és az SZDSZ delegáció távozását követően Antall József kérésére még kézbesítették a dokumentumot a két leendő koalíciós partnerpárt, valamint a FIDESZ (frakció) vezetőinek.⁷⁷

„senki nem tudott... Illetve ilyen suttogás-propagandában, hogy ‚a Jóska tárgyal’. (...)” Bába (szerk.) 2010: 144.; illetve „Kezdték olyan pletykák szivárogni, hogy Antall titokban tárgyal Tölgyessyvel.” Interjú Kiss Gy. Csabával (2006)

⁷² Vö. 4/1990 (I. 31.) ÁBMH rendelkezés 2.§

⁷³ Vö. interjú Kajdi Józseffel (2006); Bába 2007:160.; Kónya 2016: 212.

⁷⁴ Interjú Balsai Istvánnal (2006). Haraszi jelenlétére csak ő emlékezett.

⁷⁵ Antall József, Balsai István, Kónya Imre, Kutrucz Katalin, Salamon László; Kis János, Pető Iván, Tölgyessy Péter. Bizonytalan Csóti György aznapi jelenléte a hivatalban – csak bizonyos tárgyalásokon volt jelen –, biztos Hártóné Rózsa Marianna pártelnöki titkársági munkatárs (később a miniszterelnök titkárságvezetője) részvétele a megállapodás végső, gépelt változatának letisztázásában, a konstruktív bizalmatlanság betoldásában.

⁷⁶ Többnyire a szűkítésről, de pl. az országgyűlés házszabályával bővült a felsorolás (Tölgyessy 1999: 29. vagy Magyar Nemzet 1999. V. 8. 14. o.), és egyes személyi döntési körökre is kiterjesztették a minősített többség előírását (vö. Körösné-Tóth-Török 2003: 356.)

⁷⁷ Kónya Imréné Torgyán Józsefhez vittek el egy példányt (Kónya 2016: 213.), Salamon László pedig Orbán Viktorhoz, vö. Debreczeni 1998: 90. és interjú Salamon Lászlóval (2006)

A tárgyalások során sikeresen fenntartott diszkréció – talán a hosszú hétvégének köszönhetően is – a megállapodás tényét és tartalmát tovább védte még a szükséges ideig. Április 30. csendben telt, május 1-jén délelőtt – egy nappal az országgyűlés alakuló ülése előtt – pedig a Bem téren sor került az MDF azon frakcióülésére, amelyen Antall meggyőzte a képviselőcsoportot a „paktum” szükségességéről és hasznosságáról, valamint arról, hogy alapvetően legitim módon, kellő felhatalmazással járt el. A jelenlévők két ellenszavazat és két tartózkodás mellett elfogadták elnöki beszámolóját, ami előre vetítette, hogy másnap, illetve a továbbiakban az MDF képviselők részéről is meglesz a kellő támogatás a megállapodásban foglaltak közjogi érvényesítéséhez, az ehhez szükséges alkotmánymódosításhoz, törvényalkotáshoz.

Az MDF elnökségi tagjainak nagy többsége egyben a parlamenti képviselők közé is tartozott – akik tehát csaknem egyhangúlag megszavazták az SZDSZ-szel kötött egyezséget és Antall indoklását. Csoóri Sándor szinte azonnal megfogalmazott és Bíró Zoltán május végén közzétett bíráló véleménye, illetve más, MDF-es vagy a Fórumhoz közel álló értelmiségiek kritikája érdemben nem befolyásolta a megállapodásban foglalt, a kormányalakítás keretrendszerét meghatározó közjogi berendezkedést. Ezért – bár Antall József pártján belüli pozíciója, az alapítókhoz való viszonya szempontjából tanulságos lenne – elemzésünk, terjedelmi és módszertani okokból,⁷⁸ nem térhet ki a „paktum” visszhangjának, utóhatásainak ismertetésére.

A kormánynévsor összeállítása

A kormányalakítás szorosabban vett folyamata a miniszterek – esetleg még a politikai államtitkárok – kiválasztása, felkérése, a személyi döntések elfogadtatása a kormányzati többséget adó pártokban és frakciókban. Közjogi-politikatudományi megközelítésből egyértelmű, hogy az ún. formateur (kormányalakító politikus) Antall József volt,⁷⁹ aki alkotmányjogi preferenciái, saját szerepfelfogása szerint is főszereplőként, az elsődleges politikai felelősség terhével és hatáskörével vett részt a tárcák elosztásában, a kormánytagok kiválasztásában.

Korábban láthattuk, a koalíciós partnerekkel szemben – kisebb engedmények fejében – érvényesíteni tudta elképzeléseit, hogy mely

⁷⁸ A visszaemlékezések közötti ellentmondások, az írásos források hiánya – legalábbis egyelőre – nem teszi lehetővé az eseménytörténet pontos rekonstrukcióját.

⁷⁹ Vö. Horváth 2014: 35-37; 203.

tárcákat engedi át számukra.⁸⁰ Konceptióját a kormányzati struktúra felépítéséről, a miniszterek két „típusáról” (pártpolitikusok és tekintélyes szakemberek), valamint konkrét személyi javaslatáról saját pártjában is meglehetősen könnyen el tudta fogadtatni. Ennek magyarázata több okra vezethető vissza. Az egyik személyes határozottsága, valamint fentebb már említett adottságai és képességei: széles körű, az MDF-ben egyedülálló közjogi-összehasonlító politikatudományi tájékozottsága, koncepcionális gondolkodása és meggyőző érvelési képessége.⁸¹ Az április 23-i elnökségi ülésen terjesztette elő első, még nem teljes kormánylistáját.⁸² Elővezette indokait, több kérdésben alakult ki véleménycsere, egy-két ponton helyben is változott a névsor, amely egyébként még több pozíciót illetően módosult – és bővült – a május 10-i ülésig, amikor sor kerülhetett a formális szavazásra.⁸³ Mindkét alkalom kapcsán felmerült a visszaemlékezésekben, hogy Antall finoman, de határozottan érzékeltette: a döntés felelőssége és joga az övé. Alkotmányjogi szempontból ez könnyen indokolható is volt – az ő felkészültségével és tárgyalási rutinjával különösen –, de politikai szempontból sem kérdőjelezték meg igazán elhatározásait. Ennek egyik egyszerű oka: nem volt, aki megtegye. A párton, az elnökségen belül a tekintélyesebb alapítók képezhettek volna potenciális ellensúlyt, alternatív elképzeléseket, jelöléseket. Közülük azonban akadt, aki már nem is vett részt a testület munkájában és ülésein (Bíró Zoltán⁸⁴), többen nem ambicionáltak már országgyűlési képviselői posztot sem (Csoóri Sándor,⁸⁵ Lezsák Sándor,⁸⁶ Kiss Gy. Csaba⁸⁷), és a kormányzati működésben sem kívántak szerepet vállalni.

⁸⁰ Személyi kérdésekben elérte, hogy Keresztes Sándor és Torgyán József ne legyenek kormánytagok, a koalíciós pártok – újonnan, a tárgyalások időszakában megválasztott – elnökei viszont igen: utóbbi megoldás „kormányon belülré hozta” a – legmagasabb szintű – koalíciós egyeztetéseket. Interjú Kajdi Józseffel (2006)

⁸¹ Szabó Tamás emlékei a kormányalakítás kérdéseit tárgyaló elnökségi ülésről. Debreczeni 1998: 102. és interjú Szabó Tamással (2015).

⁸² A listáról több elnökségi tag is említést tett. Vö. interjú Keresztes K. Sándorral. Készítette Javorniczky István (1994). Veritas OHA, 576. sz. 117. o. Az ülésen elhangzottakat, Antall javaslatait korabeli – az elnökségin készült, memoárkötetében faximile is közölt – jegyzetei alapján mutatta be Für 2003: 33-42. Meglátása szerint [Antall] „véleményt bárkitől legfeljebb csak egy-két személy esetében kérhetett, vagy fogadhatott el javaslatot. A teljes listát...majdnem bizonyosra vehetően senkivel sem beszélte meg.” (Für 2003: 42-43.). Többen emlékeztek hasonlóan. Interjú Forrai Istvánnal, Kajdi Józseffel (2006)

⁸³ Vö. Szabó Tamás visszaemlékezése (Debreczeni 1998: 98-99.)

⁸⁴ Antall Józseffel „szoros együttműködésben” ugyanis nem tudott dolgozni, „nem személyi ellentétek, hanem súlyos felfogásbeli különbségek miatt.” (Bíró 1993: 36.)

⁸⁵ Annak ellenére, hogy a kampány idején „heteken át győzködték...legyen az MDF listavezetője.” (vö. Csoóri 1991: 293.)

⁸⁶ „Azért nem indultam a választáson, mert abban hittem, hogy jönnek a profi politikusok.” (Lezsák 2012: 110.)

⁸⁷ Kiss Gy. Csaba diplomáciai feladatot először még szívesen elfogadott volna, a „paktum” megkötése miatt döntött úgy, hogy nem vállal kormányzati szolgálatot. (Vö. Stefka 2006: 173-174., Bába 2007: 164.)

Für Lajos számított rá, hogy az MDF őszi köztársasági elnök-jelöltjeként valamilyen országgyűlési vagy kormányzati feladat megtalálja. Személy szerint a határon túli magyar kisebbségek ügyeinek – akár államminiszteri szintű – képviselőt tudta volna elképzelni. (Antall azonban – a háború előtti és azt követő közjogi mintákra, valamint diplomáciai bonyodalmakra tekintettel – nem kívánta a területet ilyen magas szintre emelni.) Az április 23-i elnökségi ülésen Szabad György a honvédelmi miniszteri tisztségre ajánlotta, Für visszaemlékezése szerint teljesen váratlanul (mind ő maga, mind Antall számára). A pártelnök végül elnapolta a döntést. A rá következő héten már annak ellenére ragaszkodott ehhez az elképzeléshez, hogy Für az első pillanattól kezdve hevesen ellenezte a felvetést.⁸⁸ A történet kontextusa: Für Lajos lett az egyetlen az MDF lakiteleki alapítói közül, aki vezető kormányzati tisztséget kapott. Igaz, az MDF-ben Antall által is elismert érdemekkel – és a párt tagságán belüli befolyással – bíró népi-nemzeti mozgalmi irányzat sokkal inkább ambicionálta volna a kulturális tárca vezetését. Ha nem is egy alapítót, a kultusztárca vezetésének feladatával Antall végül a „népiek” egyik tekintélyes tudósát, a neves néprajzkutató Andrásfalvy Bertalant, a pécsi MDF-szervezet elnökét kereste meg, akinek visszaemlékezése szerint jelölését támogatta Csengey Dénes és Csoóri Sándor, utóbbihoz régi barátság fűzte. Andrásfalvy Antall évfolyamtársa volt az ELTE BTK-n.⁸⁹ Miniszteri felkérése – amelyre egyébként nagy valószínűséggel egy vagy két nappal a 23-i elnökségi előtt került sor (és aznapra mondott igent) – arra példa, hogy bizonyos javaslatoknak a pártelnök helyt adott.

Egy másik, Antallt ekkor még meggyőződéssel támogató alapító, Csurka István ajánlásáról Horváth Balázs számolt be.⁹⁰ A veszprémi ügyvéd – aki szintén több évtizedes kapcsolatban állt a „lakitelekiekkel” és az MDF tágabb alapítói köréhez tartozott – a kerekasztal-tárgyalásoknál is képviselte a pártot, azt követően az elnökség jogász szakértői közé tartozott. A belügyminiszteri posztra az önkormányzatiság elkötelezett híveként kapott megbízást.⁹¹

Már az április 23-i elnökségi ülésen ismertetett koncepciónak is része volt a kormányalakításnak az a két fontos eleme, amelyekről a nyilvánosságnak Kulin Ferenc számolt be április 27-én: némi strukturális átalakítás a tárcák körében – igaz, végül nem egészen a bejelentett formában valósult meg –, valamint a pártpolitikusok mellett nemzetközi

---

⁸⁸ Vö. Für 2003: 35-50.

⁸⁹ Stefka 2006: 201.

⁹⁰ „Csurka István javasolt belügyminiszternek és aztán Antall József döntött így. Für Lajos és a barátaim természetesen támogattak.” (Stefka 2006: 392.)

⁹¹ Vö. Bozóki 2019: 290.

hírű szakteknitelyek bevonása a miniszterek körébe,⁹² a nemzetközi pénzügyi piacok, a potenciális hitelezők és befektetők bizalmának erősítése érdekében. Az előbbi elképzelés, a gazdasági csúcsminisztérium felállítására végül nem került sor: a vezetésére felkért Kádár Béla professzor mégis egy újonnan szervezett tárca élére került, amely a nemzetközi gazdasági kapcsolatokért felelt, és amelyet egy majdani európai ügyek minisztériuma „csírájának” szántak. A májusi kormányprogram – vagy kormányzati irányelvek – külgazdasági részét már Kádár Béla készítette.⁹³ A gazdasági tárcák esetében a szakmai ajánlások és az 1989-es gazdaságpolitikai programalkotó műhelyekben végzett tevékenység játszott hangsúlyos szerepet a miniszteri felkérésekben. Rabár Ferenc neve többek között az „euró atyjaként” tisztelt Lámfalussy Sándor javaslatára merült fel a pénzügyminisztérium élére.⁹⁴ A pártonkívüli Kádár Béla – aki az ún. HÍD-csoport munkáját koordinálta – 1990 áprilisa előtt nem is ismerte személyesen Antallt.⁹⁵

Bod Péter Ákos esetében a demokrata fórumos háttér és a szakpolitikai munka – valamint a pártelnökkel való közelebbi ismeretség – szervesen összekapcsolódott, és egyaránt 1989-re nyúlt vissza. Tudomása szerint eredetileg pénzügyi államtitkárként gondolt rá Antall József, végül – már kijelölt kormányfőként – az ipari és kereskedelmi minisztérium vezetésére kérte fel.⁹⁶

Az Antall-kabinet soraiban tudhatott egy akadémikust is, a polgári jog és nemzetközi magánjog professzorát, Mádl Ferencet, aki tárca nélküli miniszterként az európai ügyekért és a tudománypolitikáért felelt. Felkérése – személyes kvalitásain túl – általános értelemben is a szakértelem elismerésének gesztusa volt a kijelölt miniszterelnök részéről, aki tehát formálisan is „független” státuszú tagokkal is kiegészítette a többségében mégis csak pártpolitikusokból álló kormánynevsort.⁹⁷

Balsai István ügyvéd – az átmenet sajátos körülményei között – a klasszikus, pártjában elkötelezett szakértő-szakpolitikus korai típusát

⁹² Magyar Nemzet, 1990 IV. 28. 3. o.

⁹³ Vö. Tar 2003: 123. és interjú Kajdi Józseffel (2006).

⁹⁴ Interjú Bod Péter Ákossal. Készítette Schweitzer András (2014). Veritas OHA, 962. sz.

⁹⁵ Kádárné dr. Derzső Patrícia visszaemlékezése. Zimber 1994: 96.

⁹⁶ Az MDF-be 1989 nyarán lépett be, amikor a párt képviselőjében vett részt a kerekasztal-tárgyalásokon. Az Antallt elnökké választó II. Országos Gyűlésen „szakreferensként” számolt be a gazdasági programról). Ekkor lett ismert, az MDF – egyik – gazdaságpolitikusa, Antall magával vitte több fontos „felkészülési” tárgyalásra (pl. az MNB-be is). Vö. Interjú Bod Péter Ákossal. Készítette Schweitzer András (2014). Veritas OHA, 962. sz. 64-66. o.

⁹⁷ Rabár Ferenc, Kádár Béla és Mádl Ferenc kivételével, „a többi 12 miniszter mindegyike pártpolitikus: azaz egy kivétellel mindegyik párttag, s három kivétellel mindegyik parlamenti képviselő.” Körösnéyi-Tóth-Török 2003: 382.

jelenítette meg.⁹⁸ A kerekasztal-tárgyalásokon ismerkedett meg Antall Józseffel, aki az alkotmányozó, míg ő a (választó)jogi albizottság tagja volt. A pártban is e terület felelőse lett, saját képviselő-jelöltségéig (listán szerzett mandátumot) az MDF őt delegálta az Országos Választási Bizottságba. 1990 áprilisában a pártelnök közvetlen tanácsadója és megbízott tárgyalója az MDF–SZDSZ-megállapodás előkészítésében, annak egyik aláírója. Némiképp szimbolikus, hogy visszaemlékezése szerint egy nappal korábban, április 28-án került sor miniszteri felkérésére.⁹⁹

Keresztes K. Sándor kormánytagsága és politikusi karaktere elemzői szempontból a legszínesebb jelenség. Az első érdekesség, hogy – az MDF-alapító Für Lajoson és a miniszterelnök személyén kívül – egyedül ő tagja a Fórum elnökségének, a testületi tagsága fél évvel korábbi időpontra nyúlik vissza, mint a pártelnök-kormányfőé. 1989 márciusában, az MDF I. Országos Gyűlésén választották be a szervezet első állandó elnökségébe. Az alapítók – az első, ideiglenes elnökség tagjai – közül Kiss Gy. Csaba kereste meg, hogy vállalná-e a jelölést: a vezetőség bővítésekor szeretnék növelni a vidékiek, a műszaki értelmiség arányát,¹⁰⁰ valamint örülnének, ha a keresztény-kereszténydemokrata értékrend is képviseletet nyerne személyében. Édesapja, Keresztes Sándor egykori DNP-képviselő a magyar kereszténydemokrácia egyik legismertebb személyisége volt a keresztény értelmiség és – 1988–1989-től – az ellenzék köreiben, majd az újjászerveződő KDNP elnöke lett. Fia az MDF-ben jelenítette meg – és kezdte „intézményesíteni” – annak (más irányzatai mellett fokozatosan erősödő) kereszténydemokrata irányultságát. 1989 novemberében, már Antall József javaslatára választotta meg az elnökség a párt egyik alelnökévé. Munkakapcsolatuk rendszeressé vált. 1990 első hónapjaiban a kormányzati struktúra racionalizálásának kérdésein is dolgozott más szakértőkkel közösen, több ízben beszélgetett erről a pártelnökkel. Ez is hozzájárulhatott, hogy neve felmerült a lehetséges kormánytagok egyikeként.¹⁰¹ Miniszteri felkérése természetes módon gyengítette édesapja esetleges részvételének lehetőségét a kabinetben, ám – mint láthattuk – ilyen irányú szándékai egyébként sem voltak Antall Józsefnek, aki Keresztes K. Sándor bevonásával sajátos módon úgy erősíthette kormányának kereszténydemokrata arculatát, hogy nem engedett át erre egy MDF-es miniszteri helyet a KDNP-nek.

⁹⁸ Vö. Balsai 2015: 11-13.

⁹⁹ Balsai 2015: 32.

¹⁰⁰ A Győrben élő építészmérnök városrendezéssel, településfejlesztéssel foglalkozott.

¹⁰¹ Interjú Keresztes K. Sándorral. Készítette Javorniczky István (1994). Veritas OHA, 576. sz. 73-86.; 117-119. o.

Antall József kormánytagjainak kiválasztási szempontjait illetően három alapelvet fogalmazott meg a korábban már idézett, 1990. júniusi „mélyinterjújában”. Első a szaktudás, második a politikai elkötelezettség („nem föltétlenül pártpolitikai természetű, hanem... az általa is képviselt 'centrumpolitikai' gondolatvilághoz való kötődés”). A harmadik megfontolása pedig arra irányult, hogy legyenek generációs különbségek a kormányban, a harmincas-negyvenes „húzóemberek” mellett idősebb kormánytagok is dolgozzanak – magát is közéjük sorolva –, akik már „bizonyos egzisztenciális függetlenséget élveznek”, a bukás kockázatát is vállalhatják tárcájuk élén.¹⁰² Az eddigiekben számos példán láthattuk, hogyan érvényesültek ezek az alapelvei.

Személyzeti döntéseit két további, erős meggyőződéséből fakadó szempont is befolyásolta. Az egyik, már említett generális elve volt, hogy kormányának mint az első szabadon választott kabinetnek ne legyen tagja – tényleges politikai meggyőződésétől és akár a demokratikus átmenetben szerzett érdemeitől függetlenül –, aki belépett az állampártba. Ez a „negatív feltétel” a miniszterekre és a politikai államtitkárokra is vonatkozott.¹⁰³

A másik – pozitív – szelekciós szempont a (személyes) bizalom elve. Antall egy másik, szintén csak halálát követően nyilvánosságra került terjedelmesebb interjújában – történeti kontextusba ágyazva, például a Kállay Miklós miniszterelnök és menekültügyekért felelős édesapja (id. Antall József) viszonyára utalva – szögezte le: „A bizalom nagyon fontos tényező a politikában, az üzleti életben és ezt soha nem szabad elfelejteni.” A régi bizalmas barátok – mint esetében Boross Péter, Tar Pál, O'sváth György – „fél szavakból értik egymást”, kölcsönösen megbízhatnak egymás céljainak tisztaságában, őszinteségében. „A bizalmon alapuló politikai kör nem tévesztendő össze a nepotizmussal” – fejtette ki. Az eszmefuttatás jól visszaadja Antall alapállását: az intézményi stabilitás mellett a személyes tényezőt, ezen belül a bizalmi viszonyok biztosítását is fontosnak tartotta és igyekezett érvényesíteni kormányának miniszteri és (jelen tanulmányban nem tárgyalt) államtitkári körében.¹⁰⁴ Ebből a megfontolásból részesíthette előnyben – a szakmai-politikai szempontokon túl – személyes, részben fiatalkori ismerőseit, kiterjedt értelmiségi kapcsolatrendszerének egyes tagjait, valamint azt a szakértői (a rendszerváltás során részben politikusi pályára lépő) kört,

¹⁰² Vö. Radics 2003: 142.

¹⁰³ Interjú Kajdi Józseffel (2006). A közigazgatási államtitkárokra és a beosztott tisztviselőkre ez a kritérium nem terjedt ki. Az ok egyszerű. „Az ellenzéknek, így az MDF-nek sem volt olyan személyi háttérbázisa, hogy teljesen új szakemberekkel töltsük fel a minisztériumokat.” (Balsai 2015: 34.)

¹⁰⁴ Antall [legfeljebb] az államtitkári szintig szólt bele a kinevezésekbe (pl. az MDF-es államtitkárok esetében a koalíciós tárcáknál, politikai ellenőrzés vagy szakmai garancia miatt). Interjú Forrai Istvánnal (2006).

amellyel a kerekasztal-tárgyalások során, vagy pedig az MDF vezetésének szűkebb környezetében került kapcsolatba.

A bizalmi elv legerősebben talán a külügyek terén érvényesült. E szakpolitika – amely a nagy világpolitikai átrendeződés miatt stratégiai szempontból is kiemelt figyelmet érdemelt – köztudottan Antall személyes kedvencének, kiemelt érdeklődési területének számított.¹⁰⁵ Ez is oka lehetett, hogy – bár az előnyök és kockázatok némi mérlegelését követően, de – annak ellenére bízta ezt a minisztériumot egykori gimnáziumi tanítványára, kedvelt unokahúga férjére (akivel éveken át közös nagycsaládi környezetben is laktak), hogy tudatában volt, milyen támadásokra adhat alapot ez a kapcsolat. Jeszenszky Géza, akinek – Antall szerencséjére – az MDF-ben is a lakiteleki találkozóig visszanyúló múltja és meggyőző szakértői-szakpolitikusi előélete volt, valóban az antalli külpolitika lojális képviselője lett.¹⁰⁶

Összefoglalás

Az 1990. április 8. és május 23. között, 45 nap alatt végbement politikai folyamatot joggal jellemezhetjük a *„több mint kormányalakítás”* parafrázissal, hiszen – amint láthattuk – az első szabad választásokat követően először ki kellett alakítani a stabil kormányzás alkotmányos struktúráját (ha nem is az alapoktól, hanem a korábbiak korrekciós átformálásával), ezután lehetett azt tartalommal megtölteni, illetve személyzettel feltölteni. A komplex közjogi-politikai művelet középpontjában – természetesen nem egyedül, viszont egyértelműen meghatározó szerepben – Antall József állt. Alkotmányjogi preferenciái érvényesültek, amikor a parlamentáris kormányformán belül (amelynek az 1946-os hagyományokat követő modellje már 1989 nyarán is részben az ő közreműködésével került előtérbe) a „középerős” miniszterelnöki pozícióval járó „kancellárdemokráciát” intézményesítette az új országgyűlés. Ismereteink szerint tőle származott a koncepciója, tőle indult a kezdeményezése az ehhez szükséges MDF–SZDSZ-megállapodásnak, amely a kétharmados jogszabályok körének szűkítésével elhárította a túlzott konszenzuskényszerből eredő törvényhozási-kormányzati működésképtelenség veszélyét is. A köztársasági elnöki poszt átengedésével járó alkut – mivel így látta lehetségesnek – csaknem teljes diszkréció mellett, saját pártján belül is

¹⁰⁵ Interjú Katona Tamással (2008).

¹⁰⁶ Interjú Jeszenszky Gézával (2006) és Stefka 2006: 312.

nagy önállósággal, tágan értelmezett felhatalmazással, úgyszólván elnöki hatáskörben készítette elő, tárgyalta le (bizalmas jogász szakértőit bevonva), a politikai megállapodás megkötéséhez utólag kérve jóváhagyást a parlamenti támogatást biztosító, alakulófélben lévő frakciótól és csak ezt követően az MDF párttestületeitől. Főszerepét, egyszemélyi felelősségét éppen az erre irányuló kritikák igazolják a legerősebben.

A hárompárti „kiskoalíció” összetétele, a „természetes szövetségesek” koncepciója mögött ott állt, kormányzati együttműködésükhöz hozzájárult Antall történelmi távlatokba helyezett „középpárti” vagy „nemzeti centrum” elképzelése. Személyes közreműködésének tekinthető ennek érdekében vagy ebbe az irányba az általa vezetett MDF (át)pozicionálása is. A leendő koalíciós partnerekkel – csaknem egyedül – folytatott tárgyalások során alapvetően sikerült érvényesítenie elképzeléseit a miniszteri posztok elosztásáról, azok betöltésénél viszont bizonyos személyi kompromisszumokra kényszerült. A saját pártja számára fenntartott kulcstárcákat illetően még ilyenekre sem, ahogyan azon kormánytagok esetében sem, akiket – ugyancsak az ő koncepciója nyomán – „elismert szaktekintélyek” köréből kért fel. Meghatározó szerepét minisztereinek kiválasztásában az MDF elnökségi tagjai nem vitatták, döntéseit – amelyekhez néhány tanáccsal és személyi javaslattal járultak hozzá – elfogadták.

1990. május 23-án este a szabadon megválasztott magyar országgyűlés többsége bizalmat szavazott a kijelölt miniszterelnöknek. A kormányfő, majd miniszterei letették hivatali esküjüket. Ezzel közjogi értelemben is megtörtént Antall József kormányalakítása.

Mélyinterjúk

Balsai István (az MDF-frakció szervezőbizottsági tagja, igazságügyi miniszter) 2006. június 14.

Csóti György (az MDF hivatalvezetője, országgyűlési képviselő) 2006. június 19.

Forrai István (pártelnöki titkársági munkatárs, miniszterelnöki helyettes kabinetfőnök) 2006. június 8.

Jeszenszky Géza (külügyminiszter) 2006. június 14.

Kajdi József (a Miniszterelnöki Hivatal vezető közigazgatási államtitkár) 2006. június 19.

Kiss Gy. Csaba (az MDF szóvivője, az országos választmány tagja) 2006. június 14.

Katona Tamás (a Külügyminisztérium politikai államtitkára) 2008. július 25.

Kónya Imre (az MDF-frakció szervezőbizottsági tagja, frakcióvezető) 2006. július 11.

Lezsák Sándor (az MDF alelnöke) 2006. június 11.

Salamon László (az MDF-frakció szervezőbizottsági tagja, az Országgyűlés alkotmányügyi bizottságának elnöke) 2006. június 16.

Szabó Tamás (az MDF elnökségi tagja, a Munkaügyi Minisztérium politikai államtitkára) 2015. február 27.

Felhasznált irodalom

Bába Iván (szerk.): Felgyorsult történelem. 18 beszélgetés a szocializmus bukásáról. Demokratikus Átalakulásért Intézet, 2010.

Bába Iván: Békés átmenet. Adalékok a kialakított rendszerváltoztatáshoz. Demokratikus Átalakulásért Intézet, 2007.

Bába Iván: Rendszerváltoztatás Magyarországon: egy történelmi pillanat leírása. Veritas Történetkutató Intézet – Magyar Napló Kiadó, 2015.

Balsai István: Szabadon választott. Kairosz, 2015.

Benkő Péter: A Független Kisgazdapárt (1988–2000). Villányi úti könyvek, 2000.

Bíró Zoltán: Elhervadt forradalom. Püski, 1993.

Bozóki András (főszerk.): A rendszerváltás forgatókönyve. Kerekasztal-tárgyalások 1989-ben. II. kötet. Dokumentumok. Magvető, 1999.

Bozóki András et al. (szerk.): A rendszerváltás forgatókönyve. Kerekasztal-tárgyalások 1989-ben. V. kötet. Dokumentumok. Új Mandátum, 2000.

Bozóki András: Gördülő rendszerváltás. Az értelmiség politikai szerepe Magyarországon (1977–1994). L'Harmattan – Uránia Ismeretterjesztő Alapítvány, 2019.

Csoóri Sándor: Éji nap, nappali hold. 1990-2015. Naplójegyzetek, töredékek. Erdélyi Szalon, IAT Kiadó, 2018.

Csoóri Sándor: Nappali hold. Püski, 1991.

Debreczeni József: A miniszterelnök. Osiris 1998.

Elek István: Rendszerváltoztatók húsz év után. Magyar Rádió Zrt. – Heti Válasz Lap- és Könyvkiadó Kft., 2009.

Elmer István: A kiegyezés reményével. Keresztes Sándor visszaemlékezései. Kairosz, 2008.

Entz Géza: Nemzeti dimenzióban gondolkodni. Entz Géza művészettörténésszel beszélget Dutka Judit. Kairosz, 2011.

Für Lajos: A Varsói Szerződés végnapjai – magyar szemmel. Kairosz, 2003.

Für Lajos: Szabadon szeretnénk sírni. Püski, 1993.

Horváth Béla: Levettük a vörös csillagot... Rendszerváltás „belülnézetből”. Papyrusz Book Kiadó, 2008.

Horváth Péter: Pártok és koalíciók. Kormányalakítás Magyarországon, 1990–2014. Gondolat, 2014.

Kéri László – Petschnig Mária Zita: 24 évszak. Intera Rt. 1995.

Kiss József (főszerk.): Az 1990-ben megválasztott Országgyűlés almanachja. A Magyar Országgyűlés kiadása, 1992.

Kónya Imre: ...És az ünnep mindig elmarad? Történetek a rendszerváltástól napjainkig. Alexandra, 2016.

Körösényi András – Tóth Csaba – Török Gábor: A magyar politikai rendszer. Osiris, 2003.

- Kukorelli István (szerk.): Alkotmánytan. Osiris, 2007.
- Kulin Ferenc: Forradalom helyett. Magyar Szemle Könyvek, 2018.
- László György – Wisinger István – Göncz Árpád: Beszélgetések az elnökkel. Pesti Szalon Könyviadó, 1994.
- Lezsák Sándor: Himnusz kívülről, belülről. Lezsák Sándorral beszélget Spangel Péter. Kairosz, 2012.
- Rainer M. János: Jelentések hálójában. Antall József és az állambiztonság emberei 1957–1989. 1956-os Intézet, Budapest, 2008.
- Radics Péter: Antall József – Interjú és korrajz. Lexika, Székesfehérvár 2003.
- Révész Sándor: Antall József távolról. Sík, 1995.
- Ripp Zoltán (szerk.): Kérdések és válaszok a rendszerváltásról (1987–1990). Napvilág, 2019.
- Ripp Zoltán: Szabad demokraták. Napvilág, 1995.
- Romsics Ignác: Volt egyszer egy rendszerváltás. Rubicon-Könyvek, 2003.
- Smuk Péter: Magyar közjog és politika 1989–2011. Osiris, 2011.
- Stefka István: Rendszerváltók. Mi történik itt? Kairosz, 2006.
- Szabad György: Aradtól az Országgyűlésig. Pavlovits Miklós interjúja Szabad Györggyel, 1991–1992. Magvető, 2017.
- Szabó László Zsolt – Tóth Gy. László: Húsz év után. Interjúk a rendszerváltozásról 2008–2009-ben. RETÖRKI Könyvek 43. Antológia, Lakitelek, 2019.
- Szabó Róbert: Egy keresztény párt (KDNP) a rendszerváltás éveiben (1989–1990). In: MTA–ELTE Pártok, Pártrendszerek, Parlamentarizmus Kutatócsoport Évkönyve 2009. MTA–ELTE – MTA PTI, 2009. 51-62.
- Tar Pál: In memoriam Antall József – tanú és szereplő. Kairosz 2003.
- Tölgyessy Péter: Elégedetlenségek egyensúlya. Helikon, 1999.
- Zimber Szilvia (szerk.): ...és akkor miniszterné lettem (interjúkötet). 150 Év Lapkiadó Kft., 1994.

**The ways and the “why”-s of the installation of the
Government of József Antall.
Negotiations, agreements and their backgrounds
in the spring of 1990
Summary**

This paper intends to give an overview of the complex process that resulted in the first free-elected government of Hungary in 1990. In the special circumstances of the democratic transition, besides the “classic” political operations like bargaining with coalition partners and filling in the seats of the ministers, it was necessary to modify the constitutional structures to ensure stable governance and efficient legislation. This required the consensus between and a single agreement of the two main rival parties. The study focuses on the role of József Antall, president of the Hungarian Democratic Forum in the complex process and concludes that he was, either politically, the *formateur* of the installation of the Antall Government.